

Elwira Górna

"Diplomacy of Conscience: Amnesty International and Changing Human Rights Norms", Ann Marie Clark, Princeton 2001 : [recenzja]

Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio K, Politologia 11, 247-249

2004

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Stosunkowo nowy, ale bardzo ważny nie tylko dla Ukrainy jest problem nielegalnych migrantów, szczególnie napływających ze Wschodu. Autor porusza go w swojej monografii, ale zagadnienie to czeka jeszcze na oddzielne opracowanie.

Kończąc swoje uwagi, recenzent wyraża przekonanie, że monografia autorstwa Walentego Bałuka zajmie poczesne miejsce w historiografii poświęconej Ukrainie. Jest to opracowanie solidne pod każdym względem. Traktuje o zagadnieniach ważnych, kontrowersyjnych, posiada przy tym charakter interdyscyplinarny.

Khrystyna Chushak

Ann Marie Clark, *Diplomacy of Conscience: Amnesty International and Changing Human Rights Norms*, Princeton 2001, s. 196

W marcu 2001 Uniwersytet w Princeton wydał niepublikowaną dotychczas w Polsce książkę Ann Marie Clark, *Diplomacy of Conscience, Amnesty International and Changing Human Rights Norms*. Jest to studium traktujące o roli Amnesty International i innych organizacji pozarządowych ochrony praw człowieka we współtworzeniu norm prawa międzynarodowego.

Ann Marie Clark, na co dzień profesor-asystent na Uniwersytecie w Purdue, USA, specjalizuje się w problematyce praw człowieka i międzynarodowych organizacji działających na arenie stosunków międzynarodowych.

Do jej dorobku naukowego zaliczyć należy m.in.: *Sovereign Limits and Regional Opportunities for Global Civil Society in Latin America* (2001), *A Calendar of Abuses: Amnesty International's Campaigning on Guatemala* (2001), *Sovereignty in the Balance: Claims and Bargains at the UN Conference on the Environment, Human Rights, and Women* (2000), *The Sovereign Limits of Global Civil Society: A Comparison of NGO Participation in Global UN Conferences on the Environment, Women, and Human Rights* (1998).

Amnesty International powstała w 1961 roku, z inicjatywy brytyjskiego prawnika, Petera Benenona, którego zatrzwożył los dwóch studentek portugalskich skazanych na siedem lat pozbawienia wolności za „wzniesienie toastu za wolność”. Chcąc pomóc w tym konkretnym przypadku jawnej niesprawiedliwości ze strony organów państwa, Benenson rozpoczął działalność nawołującą ludzi na całym świecie do pisania listów wzywających do uwolnienia studentek. Akcja ta spotkała się z globalnym odzewem. Pojawiały się także informacje na temat kolejnych przypadków osób więzionych z powodu wyznania lub poglądów politycznych. Wydarzenia te dały początek pierwszej pokojowej kampanii Amnesty International na rzecz „więźniów sumienia”.

Wkrótce okazało się, jak silną presję na poszczególne rządy wywierają listy pisane przez członków AI, ale też jak wiele jest przypadków nowych naruszeń dokonywanych, a następnie ukrywanych przez państwa.

Stąd Amnesty stopniowo rozszerzała zakres swych działań generalnie – na prawa człowieka. Faktem jest, że prawa i wolności każdej jednostki są wzajemnie powiązane, tak więc walka tylko o niektóre z nich okazała się niemożliwa. Z czasem znacznemu wzrostowi uległa liczba „niepaństwowych” podmiotów, które współpracując ze sobą osiągają obecnie coraz większą skuteczność.

Dzieło Ann Marie Clark ma charakter faktograficzno-analityczny. Składa się z sześciu rozdziałów prezentujących drogę Amnesty International (oraz w mniejszym stopniu innych organizacji m.in.: Międzynarodowego Komitetu Czerwonego Krzyża, Międzynarodowej Komisji Prawników) w kierunku wypracowania norm, adekwatnych do zmieniającej się sytuacji międzynarodowej, a co za tym idzie, nowych naruszeń praw człowieka.

Rozdział pierwszy zawiera historię powołania Amnesty wraz z precyzyjną interpretacją głównych kierunków jej działania. Na podkreślenie zasługuje tutaj fakt uwzględnienia w publikacji

istniejących już organizacji pozarządowych i ich roli na scenie międzynarodowej, co czyni obraz praw człowieka lat 60. kompletnym. Dzięki temu widoczne jest, że sprzeczne wówczas interesy organizacji międzynarodowych, NGOs i niektórych państw, implikowały konieczność zaistnienia nowych regulacji, czym Ann Clark zajmuje się w dalszych częściach książki.

Rozdział drugi poświęcony został omówieniu teorii rozwoju norm prawnych oraz analizie udziału Amnesty International w procesie kształtowania prawa międzynarodowego w systemie Narodów Zjednoczonych. Ukazana więc została czterofazowa teoria powstawania norm, stworzona przez autorkę, składająca się z następujących elementów: „zbieranie informacji, tworzenie konsensusu, konstrukcja norm i ich zastosowanie”. Koncepcja ta znalazła odzwierciedlenie w kolejnych trzech rozdziałach pracy, prezentujących skuteczność działań AI przy tworzeniu regulacji dotyczących: zakazu tortur, zaginięć i pozasądowych egzekucji.

Kolejny rozdział traktuje o genezie, rozwoju i wejściu w życie Konwencji Przeciw Torturom, czyli o pierwszym globalnym sukcesie organizacji pozarządowych, odniesionym po blisko dwudziestoletniej kampanii mającej na celu ustanowienie międzynarodowej jurysdykcji zakazującej państwom stosowania tortur. Ważkości informacjom podawanym przez autorkę dodają wywiady przeprowadzone z osobami będącymi uczestnikami owych wydarzeń.

Rozdziały czwarty i piąty zawierają faktyczną analizę aktywności AI, mającą na celu prawne ograniczenie kolejnych form represji stosowanych przez rządy. W latach sześćdziesiątych i siedemdziesiątych pojawiły się nowe techniki, z powodzeniem wprowadzane w życie przez władze, mianowicie „zaginięcia” i „pozasądowe egzekucje”. Naruszenia te były niezmiernie trudne do udowodnienia. Oba rozdziały traktują o procesie zbierania informacji i ostatecznej konstrukcji norm na przykładzie wydarzeń, jakie miały miejsce w Argentynie i Chile, i reakcji na nie środowiska międzynarodowego. Niewątpliwą zaletą publikacji jest tutaj opis konkretnych przypadków (*case studies*) oraz sytuacji, które wpłynęły na charakter działań prowadzonych przez Amnesty.

Ostatni rozdział, to podsumowanie rozważań autorki na temat roli organizacji pozarządowych w tworzeniu norm prawa. Zbierając w tabelę elementy teorii przedstawionej w drugim rozdziale, Ann Marie Clark „zidentyfikowała sposób” na tworzenie prawa przez podmioty niepaństwowe.

Metody stosowane przez organizacje pozarządowe zajmujące się ochroną praw człowieka, postawiły je w roli tak zwanej „trzeciej strony”, posiadającej odrębny punkt widzenia i specyficzne formy działania. „Kiedy kwestie prawne reprezentowane są przez NGOs lub inne pozapaństwowe podmioty, głównie poprzez mechanizmy powszechnego komunikowania, wtedy zmieniają one środowisko, w którym państwa działają”.¹ Zmuszają niejako rządy do odpowiedniego zachowania, spełniającego obowiązujące normy.

Czytając tę pracę, trudno jest odnaleźć uwagi krytyczne, gdyż przygotowana jest sumiennie i profesjonalnie. Jednym z argumentów na poparcie moich słów niech będzie fakt, że w celu przeprowadzenia badań w Argentynie, Chile i Gwatemali, autorka nauczyła się języka hiszpańskiego. We wstępie Ann Clark zawiera podziękowania, skierowane do dużej grupy osób, bez których jej książka nie byłaby kompletna i są to zarówno naukowcy, jak i uczestnicy opisywanych wydarzeń, tak więc, co podkreślam jeszcze raz, niezmiernie ważnym elementem stają się informacje pochodzące z wywiadów przeprowadzonych przez autorkę w trakcie gromadzenia materiałów.

Kompozycja książki nie wymaga wielu słów komentarza, poszczególne rozdziały skonstruowane są proporcjonalnie do poruszanych zagadnień, stąd kwestie dotyczące zakazu tortur, będące problemem globalnym, zajmują największą miejscę.

Publikacja Ann Marie Clark stanowi cenny wkład w rozwój wiedzy na temat pokojowych metod walki z naruszeniami praw jednostki w XX wieku. Jest ona skierowana zarówno do czytelnika, który zajmuje się poruszaną tematyką, jak i tego, który nie posiada żadnej wiedzy z dziedziny praw człowieka czy organizacji pozarządowych. Z powodzeniem może być traktowana jako swoisty

¹ A. M. Clark, *Diplomacy of Conscience: Amnesty International and Changing Human Rights Norms*, Princeton University Press 2001, s. 141.

przewodnik dla działaczy w Polsce i za granicą, zawierając wskazówki postępowania na forum organizacji światowych.

Elementem, którego brakuje w pracy Ann Marie Clark, są dokumenty prawa międzynarodowego, gdyż wraz z ich dodaniem dzieło byłoby klarowniejsze oraz mogłyby pełnić kolejną rolę – podręcznika dla studentów nauk humanistycznych.

Niewątpliwym mankamentem dla czytelnika jest brak tłumaczenia *Diplomacy of Conscience* na język polski. Potęguje to fakt stosowania przez autorkę dość hermetycznego języka, w niektórych fragmentach wymagającego więcej niż biegłej znajomości języka angielskiego. Niemniej jednak w najbliższym czasie podjęte zostaną starania mające doprowadzić do wydania książki w Polsce.

Pojawia się także błąd w imieniu i nazwisku jednego z bohaterów wywiadu, co nie może mieć miejsca w tak poważnej publikacji.

Reasumując, książka Ann Marie Clark powinna być powszechnie dostępna, ponieważ jest w stanie częściowo wypełnić lukę informacyjną, z jaką mamy do czynienia w literaturze dostępnej w Polsce, a dotyczącej problematyki organizacji pozarządowych zajmujących się obroną praw człowieka, w szczególności zaś Amnesty International, uznawanej w środowisku międzynarodowym za jedną z najskuteczniejszych.

Elwira Górna

Ks. Piotr Mazurkiewicz, *Kościół i demokracja*, Instytut Wydawniczy PAX, Warszawa 2001, s. 344

W roku 2001 nakładem wydawnictwa PAX ukazała się książka będąca próbą przedstawienia różnych aspektów obecności Kościoła i wartości chrześcijańskich w życiu publicznym Trzeciej Rzeczypospolitej.

Kościół katolicki w okresie PRL odegrał rolę szczególną, inną niż w pozostałych państwach komunistycznych. Prowadzony przez Kardynała Stefana Wyszyńskiego, przetrwał wszelkie podejmowane próby zniszczenia go czy podporządkowania państwu. Pozostał jedyną niezależną od państwa instytucją, w której po roku 1981 znalazły schronienie wszelkiego rodzaju grupy opozycyjne. Autorytet moralny Kościoła katolickiego był na tyle niepodważalny, że w 1989 roku obie rozmawiające ze sobą strony zaprosiły przedstawicieli Episkopatu do obrad Okrągłego Stołu w charakterze wiarygodnego świadka.

Rok 1989 przyniósł Polsce daleko idące zmiany związane z upadkiem komunizmu. Pojawiło się w związku z tym także wyzwanie adaptacji Kościoła do pracy w nowych warunkach oraz określenie miejsca religii katolickiej w życiu społecznym. W trwającym procesie demokratyzacji państwa polskiego nastąpiło pewne rozdwojenie w postawach obywateli względem Kościoła. Zniesienie dotychczasowych ograniczeń, jakie nakładał system na działalność Kościoła katolickiego spowodowało „eksplozję katolicyzmu”, z drugiej zaś strony, po upadku komunizmu pozostała ideaowa, społeczna i instytucjonalna próżnia, w której znajdowały się zużyta symbolika oraz „niemodne” wzorce zachowań społecznych. W pierwszym momencie po upadku reżimu wzrastająca aktywność Kościoła na forum publicznym cieszyła się dużą sympatią, zarówno w kręgach dotychczasowej opozycji, jak i pośród komunistów, którzy niejednokrotnie próbowali zachować poprzednią pozycję w hierarchii społecznej. W późniejszym okresie wyniki badań opinii publicznej wskazywały spadek autorytetu Kościoła.

Autor słusznie przedstawia obecne postrzeganie Kościoła oraz nauk przez niego głoszonych, spełniających wcześniej rolę jedynej realnej siły opozycyjnej wobec komunizmu, jako jednej z propozycji istniejącej na wolnym rynku życia człowieka.